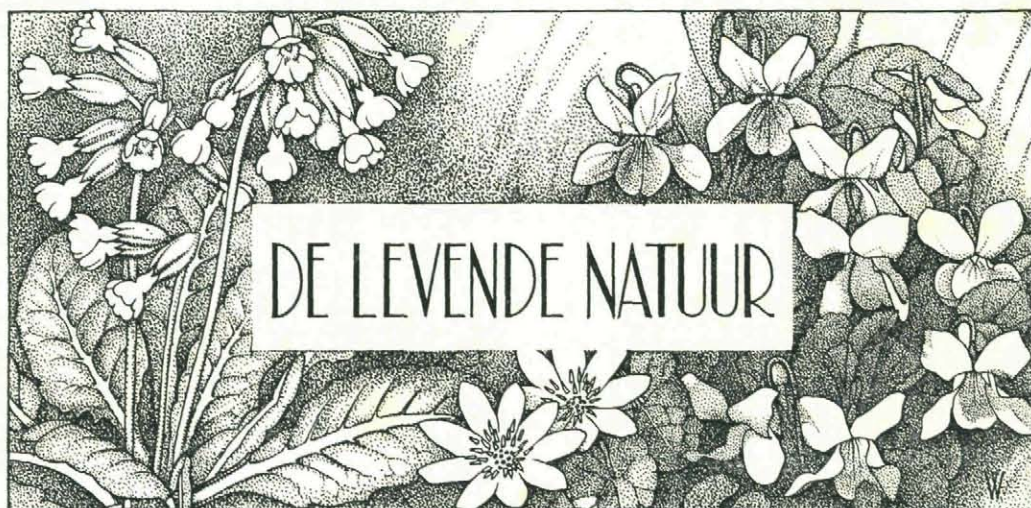

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS jr EN JAC. P. THIJSSSE

TWEE GEVLEUGELDE HEERSERS VAN ONZE BOSSEN

J. VAN DE KAM.

Het voorjaar van 1955 hebben we ons gespecialiseerd op roofvogels. Een prachtig biotoop stond ons hiervoor ter beschikking, ruim achthonderd hectaren bos, merendeels oud dennebos met onderhout en dito loofbos. Het bleek al spoedig, dat we in dit gebied nagenoeg alleen zouden kennis maken met Havik en Buizerd. Torenavalkjes waren er in totaal maar twee te vinden, de Boomvalk zagen we helemaal niet en van de Sperwer vonden we slechts één nest, dat echter spoedig na het leggen van de eieren verstoord werd. Het is overigens heel wel mogelijk, dat van deze vogel nog een paartje meer aanwezig was. Een Sperwer verradt zijn nestplaats im-

mers niet licht, en de grote stukken jong hout meter voor meter doorzoeken, vroeg meer tijd dan wij beschikbaar hadden.

Aan de twee eerstgenoemde vogels hadden we overigens onze handen al meer dan vol. Van de Buizerd vonden we namelijk drie nesten en van de Havik maar liefst zeven. Dit laatste bewijst wel dat lieden, die beweren dat de Havik in ons land de laatste tijd minder zeldzaam wordt, gelijk hebben. Dat men deze bewering lang niet altijd een-twee-drie wil aannemen en op grond van (oppervlakkige) waarnemingen zelfs wil tegenspreken, is gemakkelijk te begrijpen. Men gaat dan namelijk steeds uit van waarnemingen van het volgende karakter;

„Op mijn wandelingen heb ik zus of zoveel Buizerden gezien, tegen nog niet het tiende part Haviken". Dat conclusies uit dergelijke waarnemingen zonder meer foutief zijn, is wel duidelijk. Immers, om een Buizerd te zien, hoeft men niets anders te

Fig. 1. Zo'n haviksnest vinden is een koud kunstje, maar om er achter te komen wat er in zit. Deze foto is gemaakt voordat de boom beklommen was; de dorre takken langs de stam lijken goede steuntjes, maar na de eerste klauterpartij naar boven zijn ze alle verdwenen. Foto J. v. d. Kam.

doen, dan af en toe de lucht af te speuren, en het moet al gek treffen, als daar dan niet een of meer Buizerden rondcirkelen. Maar om een Havik te zien buiten de directe omgeving van de broedplaats, is

heel wat geluk nodig. De techniek van jagen, die zo'n dier er op na houdt, is oorzaak, dat hij zich nagenoeg altijd ophoudt tussen bossages.

Als wij nu verder gaan vertellen dat die zeven paartjes Haviken in totaal het afgelopen jaar slechts drie jongen groot brachten, tegen vijf jongen uit de drie buizerdnesten, zullen sommigen misschien opmerken „zie je nou wel...!" Maar daar valt dit op te zeggen: als een jonge Havik eenmaal zover is, dat hij zelfstandig zijn prooi kan bemachtigen, welke gevaren dreigen hem dan nog? Buizerden sterven in de winter dikwijls van kou en ontbering, maar zelden sterft een Havik onder dergelijke omstandigheden. En, hoewel het in ons land gelukkig streng verboden is, het gebeurt helaas nog menigmaal, dat roofvogels door de mens geschoten worden of in klemmen gevangen. Welk dier zal daarbij het eerst als slachtoffer vallen? Natuurlijk de Buizerd, die zich niet ontziet op allerlei als lokaas gebruikte kadavers af te komen.

Het ziet er tegenwoordig, nu de jachtopzieners, die het vroeger in hun hoofd haalden, een roofvogel op het nest te schieten, zijn verdwenen, heel wat gunstiger uit voor de Havik, wat wel mede als oorzaak van zijn toegenomen, en nog steeds toenemende getalsterkte moet worden beschouwd.

Om te voorkomen, dat de jagers, na bovenstaande te hebben gelezen, direct naar de pen grijpen, om propaganda te gaan maken voor afschaffing van de wettelijke bescherming van de Havik, haasten wij ons, iets nader te vertellen over het voedsel van deze gevederde rover.

Uit de vondsten van prooi en prooiresten op de nesten van de verschillende broedparen, maakten wij op, dat ongeveer vijf en zeventig procent van het voedsel be-

staat uit duiven zowel Houtduiven als postduiven, welke laatste vooral de eerste dagen van de week op het menu voorkwamen. Beide soorten zijn in voldoende aantallen in Nederland aanwezig, zodat ze daar toch eigenlijk gerust een greep uit mogen doen! Naast deze duiven vonden we als prooidieren nog een gevarieerde collectie vogels en vogeltjes van allerlei pluimage. Eén keer lagen op het nest de resten van de pluimstaart van een Eekhoorn, de enige keer dat we aanwijzing vonden, dat de Havik ook zoogdieren beleeft.

De Buizerd daarentegen bleek erg belust op viervoeters, we vonden verschillende malen jonge Konijntjes, heel wat muizen en spitsmuizen en enkele Mollen. Ongeveer twintig procent van het voedsel bestond uit vogels, meest duiven en andere grote vogels, dikwijls juveniele exemplaren. We kunnen gevoeglijk aannemen, dat die duiven ziek of uitgeput moeten zijn geweest, want, al is een Buizerd dan lang niet zo sloom als dikwijls wordt gedacht, om duiven in de vlucht te slaan, is hij zeker niet kapabel.

Bij deze spijskaart van „onze” roofvogels dient te worden opgemerkt, dat de aard van het voedsel wel veel zal afhangen van de faktor „aanbod”. Het wemelde hier in de bossen dat voorjaar van jonge Konijntjes en Houtduiven, terwijl iedere zondagochtend massa's postduiven overvlogen.

Vonden we bij de Havik nagenoeg nooit een hele prooi op het nest, zodat determinatie ervan meestal detectivewerk van concluderen en deduceren was; bij de Buizerd hadden we het heel wat gemakkelijker. Vooral bij de nesten met één jong was er altijd voedseloverschot, dat dan op de rand van het nest lag. Een staaltje hiervan vinden we in de aantekeningen van 17 mei: „....in het nest was een jonge

Buizerd, een piepjonge nog, nauwelijks twee dagen oud. Op de in de schaduw gelegde zijde van het nest lagen twee jonge Konijntjes, waarvan een met nog niet helemaal gestold bloed aan de lichte wonde in de nek, verder een Bosmuis en een spitsmuis, een Mol en een postduif. Alleen van deze laatste waren blijkbaar enkele flinke happen gegeten, de andere prooi was nagenoeg helemaal intact”. Enkele dagen later vonden we de kadavers van de Konijntjes onder het nest, er was bijna geen vezeltje vlees van verorberd.

Nogmaals wil ik er op wijzen, dat men deze gegevens over het voedsel van Havik en Buizerd niet moet zien als algemeen geldend. De soort van prooi zal wel zeer sterk van allerlei plaatselijke omstandighe-

Fig. 2. Dit was oorspronkelijk een legsel van vijf en gaf aanleiding tot grootse verwachtingen. Drie dagen geleden is dit jong uitgekomen, van de vijf eieren is er een spoorloos verdwenen en van de drie overige staan er twee op hun punt, wat geen goed teken is. Van geen van die drie eieren is iets terecht gekomen. Dus maar één jong van de vijf eieren.

Foto J. v. d. Kam.

den afhangen. En al kunnen we uit de gegevens wel de conclusie trekken, dat Haviken meer van vogels en Buizerds meer van zoogdieren houden, veel meer kunnen we er tenslotte niet uit opmaken, we moeten namelijk niet vergeten, dat er van beide soorten maar drie nesten met jongen waren.

Het zal U allicht wel interesseren, te weten, hoe die zeven koppel Haviken aan een dergelijk laag aantal jongen kwamen. In het kort zal ik hier een en ander over de wederwaardigheden van de verschillende broedsels vertellen. Allereerst was er een paartje, dat het nest bijna helemaal klaar had toen er in het bos, waarin de nestboom stond, begonnen werd met het rooien van enkele bomen. Wel bleef het paar het hele seizoen in de buurt rondhangen — ze verdwenen soms wel enkele dagen maar kwamen trouw weer terug — maar naar het nest keken ze niet meer om, en een ander nest maken was hun blijk-

Fig. 3. Zal deze ring ooit worden teruggemeld? Hopelijk pas over vele jaren. Dit haviksjong is zowat tien dagen oud; het begin van vleugel- en staartpennen is al zichtbaar. Foto J. v. d. Kam.

baar ook te veel moeite. Een ander paar werd eveneens verstoord door bosarbeid en mama liet haar drie eieren in de steek, na eerst een dag lang onder luid ge"ki-ki-ki" rond de rustverstoorders te hebben gecirkeld. Een derde haviksfamilie trof het ongeluk, dat een van de takken, waarop het nest was gebouwd, in een storm afbrak, waardoor de hele horst naar beneden kwam, de drie eieren inclusief. De ouders deden hetzelfde als die van het eerste en het tweede nest, namelijk in de directe omgeving blijven rondhangen, maar van een herhaalde broedpoging was ook hier geen sprake. Eén nest werd uitgehaald, we vonden het pas enkele dagen nadat dit fatale feit was gepleegd. Een dezer dagen zijn we er in geslaagd, te achterhalen, wie dit op zijn geweten heeft. De man had nog twee andere nesten van „onze” roofvogels gevonden, maar die maar met rust gelaten, omdat de jongen „...’n ringske om de poat haân”. Waar de ringen van ons Rijksmuseum al niet goed voor zijn! Ondertussen heeft de politie de twee jonge Haviken al in beslag genomen en ter verzorging afgegeven aan het asiel van de eerwaarde heer frater Simons te Eindhoven, die ze nadat ze voldoende waren aangesterkt, de vrijheid heeft gegeven. Naast deze mislukte broedpogingen (het laatste kunnen we ook wel tot een mislukking rekenen, want in normale gevallen zou er van de jongen niet veel terecht zijn gekomen) waren er nog drie broedsels waar wel iets van terecht kwam. Zo is daar allereerst dat nest met maar liefst vijf eieren, een wel heel erg mooi begin. We vonden het broedsel, toen het vierde ei gelegd was, zodat we meer dan een maand in spanning zaten over dat legsel. Zouden ze alle vijf uitkomen? Verbeeld je, vijf jonge Haviken in een nest, een unieke kans zou dat zijn. Maar met het

Fig. 4. Een vergelijking met fig. 3 toont duidelijk het verschil tussen buizerd- en haviksjongen. Bij deze twee Buizerdjes zijn de lange donspluisjes boven op de kop duidelijk zichtbaar.

Foto J. v. d. Kam.

verstriken van de broedtijd werden we pessimistischer. Het betreffende nest was gebouwd in een hoge den op nauwelijks dertig meter van een van de drukst gebruikte paden van het hele bos. Aangezien het wijfje extra schuw was uitgevallen, verliet het bij iedere ietwat ongewone beweging of geluid het nest. Dit telkens onderbreken van het broeden moest wel een slechte invloed hebben op de ontwikkeling van de eieren. En zo kwam het, dat ten slotte uit die eierschat maar een ei openbrak, waaruit toen een jong tevoorschijn kwam. Dat werd blijkbaar nogal verwend, het groeide als kool en verliet na nauwelijks een maand het nest.

De twee andere nesten leverden ook elk één jong. In het ene hadden drie eieren gelegen, het andere vonden we pas, toen het jong al ongeveer anderhalve week oud was.

Van de buizerd-broedsels weten we maar van één het aantal eieren, drie, de andere twee nesten vonden we met respectievelijk drie en één jong.

De nesten van beide soorten roofvogels waren gebouwd op hoogten tussen zeven en twaalf meter en het leek er soms op dat bij het kiezen van de nestboom opzettelijk een moeilijk te beklimmen boom was uitgezocht, maar dat zal wel verbeelding zijn geweest, want als je halverwege in

een boom zit, steun zoekend op een takje, dat eigenlijk net te zwak is, om even uit te blazen, dan lijkt die boom altijd veel moeilijker te beklimmen, dan wanneer je er eentje van benedenaf bekijkt, met beide benen op de grond.

In de meeste gevallen waren de nesten gebouwd ongeveer bij het begin van de kroon van de dennebomen; ofwel tegen de stam, ofwel in een splitsing daarvan. Eén nest, van een Buizerd, lag in het uiterste topje van een rijzige den en ik maak me sterk, dat hier de hoogte van twaalf meter ruimschoots werd overschreden. Maar ik klim er niet weer in om het na te meten, want na mijn eerste klauterpartij in die boom heb ik eerst vijf minuten „zitten te hangen” daar boven, om weer op verhaal te komen, voordat ik de kracht had de daar verblijf houdende jonge Buizerd te ringen. Het bleek, dat dit nest gebouwd was op de basis van een oud nest, vermoedelijk van een Kraai. Uiteraard was dit

Fig. 5. Bij deze jonge Havik heeft het dons al bijna overal plaats gemaakt voor de veren. Spoedig zal de vogel het wagen, de omgeving van het nest eens te gaan verkennen. Foto J. v. d. Kam.

nest veel kleiner dan de andere buizerdhorsten, daar uitbreiding in de breedte onmogelijk was, omdat het nest dan buiten de boom zou uitsteken. Om nu toch te voldoen aan hun drift tot bouwen hadden de ouders het nestmateriaal maar wat meer in de hoogte verwerkt; bijgevolg had dit nest een onnatuurlijke hoogte; het was bijna even hoog als breed.

De normale omvang van een horst schommelde rond één meter waarbij dient te worden opgemerkt, dat de Buizerden een ietsje kleiner behuisd bleken dan de Haviken. Zo'n nest is opgebouwd uit dorre takken en takjes, een ongeveer dertig centimeter dikke laag. Hieroverheen zijn groene den-netakken gelegd, die geregeld worden ververst, zodat het nest telkens een klein beetje hoger wordt.

Eén Havik bleek wat origineler en op een gegeven dag, zijn jong was toen bijna volwassen, vonden we zijn woning gestoffeerd met sparregroen, een werkelijk feestelijk kleurtje, nog versierd door de kwistig hierover verspreide helderwitte plekken, de welbekende eindprodukten der stofwisseling van roofvogels.

De Buizerds hadden ook een uitgesproken voorkeur voor dennetakken, maar een enkele maal zorgden ze voor afwisseling door een takje loofhout in het nest te deponeren. Hiervoor gebruikten ze steeds vers geplukte takken van *Prunus*.

Volgens sommige literatuur zijn Buizerdeieren min of meer gevlekt, maar we vonden slechts egaal vuilwitte, waardoor ze zeer moeilijk van die van de Havik waren te onderscheiden, vooral als ze al geruime tijd bebroed waren. Ook de grootte gaf geen praktisch bruikbare verschillen, beide soorten leggen eieren ongeveer zo groot als die van een normale kip, maar iets ronder. (Voor de Havik maten we gemiddeld 57.7 bij 45.0 mm).

De jongen zijn al direct na het uitkomen der eieren gemakkelijk te determineren; jonge Haviken hebben een veel intelligenter en wreder „uitdrukking” in hun ogen, de Buizerdjes daarentegen hebben een meer goedmoedig karakter. Naast deze ietwat abstracte verschilpunten is er een duidelijk, uiterlijk verschil, waardoor laatstgenoemden zich direct onderscheiden. Zij hebben namelijk boven op het kopje een stelletje extra lange donspluisjes, wat hun heel goed staat, zodat ze aan vrouwelijke bewonderaars zeer terecht de kreet „o, wat een schatjes” ontlokken.

Als de jongen groter worden, zodat hun donspakje plaats gaat maken voor veren, wat ongeveer twee weken na het uitkomen der eieren gebeurt, is er een duidelijk verschil te zien, en ook te horen, want de havik- en buizerdkinderen laten dan regelmatig een geluid horen, dat niet veel verschilt van dat van de ouders, dus respectievelijk een hoog „ki-ki-ki-ki” en een miauwend langgerekt „kjiew”, alleen klinkt het bij de jongen natuurlijk zachter en hoger.

Het verenpak van de jonge Havik is warm licht bruin tot okerachtig, veel lichter dan het kostuumpje van de bijna morkakleurige Buizerdjes, vooral de bovenzijde van deze laatste is erg donker, de buikzijde is echter vrij licht getint, met donkere lengtestreepjes. Dit laatste geldt ook voor de jonge Havik; die donkere streepjes worden gevormd door het donkere gedeelte langs de schacht van de veertjes. Wat hierboven werd gezegd over de respectieve uitdrukkingen, geldt nu niet meer. Twee paar felle ogen volgen al Uw bewegingen in de directe omgeving van het nest. Kom niet te dicht bij, want dan hebt U kans, dat een al te vrijpostig uitgevallen roofvogeljong U een flinke snavelhauw geeft, tenminste, hij doet alsof. Maar pas

Fig. 6. Een gevaarlijke haaksnavel en vlijmscherpe klauwen; spoedig zal deze jonge Buizerd, die het nest al verlaten heeft, in staat zijn met behulp van deze attributen zelf zijn kostje op te scharrelen.

Foto J. v. d. Kam.

toch maar op voor dergelijke schijnaanvalen, ze zouden per ongeluk wel eens raak kunnen zijn en zo'n snavel is niet voor een kleintje vervaard. Dat is trouwens ook het geval met hun klauwen. Let op wanneer U de jongen in de hand neemt; ze grijpen met hun tenen in het wilde weg en wat ze te pakken krijgen houden ze vast. O wee, als ze dan toevallig uw hand grijpen en de nagels dringen in het vlees; zo'n nagel is als een dolk en scherp als een naald.

Ongeveer een maand duurt het voordat de

Fig. 7. Ongeveer een maand, nadat ze het ei verlaten hebben, doen de jonge Buizerden hun eerste schreden buiten het nest door in bomen er omheen rond te klauteren. Als het hun wat moeilijk wordt het evenwicht te bewaren, slaan ze hun vleugels maar uit en balanceren zo op de dunste takjes.

Foto J. v. d. Kam.

jongen het wagen hun horst te verlaten. Eerst zijn het kleine uitstapjes naar bomen in de buurt van het nest, die ze al klauterend kunnen bereiken. Maar dikwijls slaan ze bij dat klauteren hun vleugels uit om het evenwicht te bewaren, tot ze op een gegeven ogenblik merken, dat die vleugels ook nog een andere functie hebben. Met deze vondst wordt natuurlijk druk geëxperimenteerd, zodat ze al gauw op een behoorlijke afstand van het nest komen en met de onmiddellijke omgeving er van vertrouwd raken. Het nest blijft dan echter nog steeds uitgangspunt. De ouders bren-

gen dáár de prooi, al kan het best zijn, dat ze deze ook bij de jongen buiten het nest brengen, maar dat hebben we geen enkele keer waargenomen. De jongen komen de prooi op het nest halen, en eten hem daar, of vlak er bij, op.

Bij de Buizerd met drie jongen namen wij op een mooie middag van begin juli waar, dat de hele familie samen op stap ging en zich zo, van bos naar bos vliegend en telkens elkaar aanroepend om het contact niet te verliezen, langzaam enkele kilometers van het nest verwijderden. Of ze daar op zijn teruggekomen, is niet bekend.

we vonden in alle geval geen enkel teken meer dat daar op wees.

Deze waarneming van „de jeugd vliegt uit” was het sluitstuk van bijna drie maanden intense studie van de gedragingen van Havik en Buizerd. Onvergetelijke uren waren het, die we rond de nesten van deze twee vogels zoekbrachten en spijt hebben we ook zeker niet van die vele uurtjes, die we vrij maakten door 's morgens rond drie

uur, half vier het warme bed te verwisselen voor een verblijf in de dikwijls kille, maar door de door de nevel heen priemende stralen van de opkomende zon sprookjesachtig mooi verlichte bossen. Volgend jaar weer !

Fig. 8. Totdat ze merken, dat die vleugels ook een andere functie hebben. Ze beginnen met vlieg oefeningen en het duurt niet lang meer, of er is tegen de achtergrond van een helderblauwe zomerlucht weer een zo'n overbekend silhouet meer te zien.
Foto J. v. d. Kam.

DE BETEKENIS VAN ONZE WIELEN VOOR MENS, DIER EN PLANT

P. LEENTVAAR.

(afdeling Natuurbescherming en Landschap van het Staatsbosbeheer)

Het aantal wielen langs de grote rivieren in ons land is zeer groot. We behoeven niet lang over een dijk te rijden om deze stille getuigen van het geweld der natuur tegen te komen. Een bocht in de dijk onderbreekt de eentonige rechte weg en in de diepte weerspiegelt zich een bijna ronde onbewogen watervlakte. Juist de rust en het ontbreken van groei van waterplanten in het midden geven iets geheimzinnigs aan de kolk. Dorpelingen uit de omgeving weten er van mee te praten: „de diepte is onpeilbaar, de kerktoren kan er minstens

driemaal in, en de vissen, meneer, ongehooflijk !”

Ze zouden de kolken niet graag missen, denk ik. Ook niet als ze door moderne invloeden een nuchtere kijk op de zaak hebben gekregen en weten, dat je met een steen en een touw de diepte kunt meten en de vissen zo groot niet zijn. Want dan is er altijd nog de ontspanning die de hengelsport en het zwemmen of roeien op het wiel geven. En iedereen is gevoelig voor een móoi wiel. Het landschap zou eentonig zijn, wanneer het wiel en daarmee ook de